

Confidentiality in Halacha

Show# 43 | November 11th 2015

תלמוד בבלי מסכת יומא דף ד עמוד ב

לאמר אמר וכו' מניין לאומר דבר לחבירו שהוא בבל יאמר, עד שיאמר לו לך אמור - שנאמר וידבר ה' אליו מאהל מועד לאמר.

ספר מצוות גדול לאוין סימן ט

גרסינן ביומא פרק קמא (ד, ב) אמר רבי מוסיא מניין לאומר לחברו דבר שהוא בבל יאמר עד שיאמר לו לך ואמור, תלמוד לומר (ויקרא א, א) מאהל מועד לאמור, לאו אמור בדברים הללו אלא אם כן נתן לו רשות (רש"י):

שו"ת תורת חיים (מהרח"ש) חלק ג סימן מז

נדרשתי לאשר שאלוני על ראובן שהיה שולח כתב חתום עם חרמות עליו לזר לעיר אחרת, ובהגיע הרץ לאותה העיר בא לוי ונטל הכתב עם כתבים אחרים ופתחה וכבש הכתב ולא נתנו ליד מי שנשלח אליו, ושאלו ממני מה דינו.

ולזה אומר בקצרה דודאי ראוי לייסר ללוי, שכבר נודע והובא בספר הכלבו בסימן קי"ו מתקנות רבי' גרשון מאור הגולה עם חרמות קדמונים, ואחד מחרמות קדמונים שהובא שם שלא לראות בכתב ששולח אדם לחבירו בלא ידיעתו ובלא רשותו, וכן רגילים לכתוב באגרת ולזר נח"ש דרגמ"ה. ולפי הנראה מסתמא שלוי שעשה זה היה לשום תועלת המגיע לו מזה הפועל, והוא ליה דמשתמש משל חבירו בלי ידיעתו, ואפילו לדבר מצוה ובדרך שאלה אסור וכמו שכתב הטור או"ח סימן י"ד וז"ל, וליטול טלית חבירו בלי דעתו יש אומרים שהוא מותר, דניחא ליה לאיניש למעבד מצוה בממוניה ובלבד שיקפול אותה אם מצאה מקופלת. וכן כתב רבינו ירוחם [ני"ט ח"ג קסח ע"ד] דאם לא החזירו מקופל ודאי לא ניחא ליה למאריה, והוא ליה שואל שלא מדעת והוי גזלן. ובסמ"ק [סי' לא בהגהות אות ה] והמרדכי מנחות פ"ד [סי' תתקנ] החמיר יותר דבטלית מקופל כיון שהבעל מקפלו גלי דעתיה שמקפיד בדבר מלהשאילו, הרי דלכו"ע כל דלא ניחא ליה למאריה אפילו בדרך שאלה ודבר מצוה אסור והוי כשואל שלא מדעת והוי גזלן, כל שכן בנדון כזה שאדם כותב סודותיו באגרת שלו חתומה ואסר לזר והוא ג"כ חרם קדמונים, הגם שבעונותינו רבו המתפרצים לפתוח בסתר כתב של אחרים.

מ"מ ראוי לגדור גדר ולייסר למי שעושה כזה כנראה בעיניהם, ומה גם אם גרם היזק לבעל הכתב. והן אמת אם גרם היזק אם נאמר שחייב לשלם הנזק שגרם מדינא דגרמי, הנה לא נתבאר אצלנו בזה הנדון באיזה אופן היה ההיזק ואיך נעשה, וכבר נודע [ב"ק ס ע"א] דגרמא בנזיקין פטור, ובדינא דגרמי קי"ל [שם ק ע"א] כר' מאיר דדיין דינא דגרמי, אך בענין דינא דגרמי איך הוא יש חילוק דעות וכמו שהביא הטור חו"מ והרב ב"י סימן שפ"ו, והרב בעל תרומת הדשן ג"כ כתב בזה בסימן ש"ז וסימן שט"ו, וכבר כתבנו באורך במקום אחר אך פה לא אומר רק ברמז בעיקר הדין, כבר נודע דכל מקום דאיכא פלוגתא וספיקא אין מוציאין ממון מיד המוחזק. והנה בענין דינא דגרמי לר"י והרא"ש ושאר רבוותא צריך שהזיק ועשה מעשה בגוף הדבר [הניזוק], ולהכי גבי הזורק כלי מראש הגג והיו כרים וכסתות תחתיו ובא אחר וסלק הכרים, לר"י [ב"ק כו ע"ב תוד"ה קדם] והרא"ש [ב"ק פב סי' טז] והראב"ד [רמב"ם חובל פ"ז ה"ז] פטור גם המסלק לפי שלא עשה שום מעשה בגוף דבר הניזוק. ועוד חלקו תוספות בשם ר"י שני חלוקים שאינו חייב בדינא דגרמי אלא כשהוא עצמו עשה ההיזק לא שגרם שנעשה ע"י אחרים, וגם שיהא בריא היזקא, וכתב הרב בעל תרומת הדשן דבעינן שיהא בריא לגמרי מכל וכל. ועוד חילקו דבעינן שיהא ההיזק מיד בשעת מעשה, ולזה החילוק הסכים הרשב"א בתשובות [ח"ג סי' עו]. וריצב"א כתב שדינא דגרמי הוא מתורת קנס ולא קנסו אלא בהיזק המצוי ורגיל לבא.

ונראה הדבר אצלי שבזה הנדון ליכא כל הני מיילי דכתיבנא באופן דליכא חיוב מדין דינא דגרמי, גם בזה כתב הרב מהרשד"ם סימן ת"ס. אך מ"מ ראוי לייסרו למי שעשה פועל כזה כיון שעבר על חרם קדמונים דלגדור גדר. ועוד שאף שאמרו גרמא בנזיקין פטור היינו שאם עשאו פטור מתשלומין, אבל לכתחלה אסור לגרום שום היזק, ואין ספק שפועל כזה רוב פעמים גורם היזק רב לגלות סודות האדם, ואף אם לא יהיה בממון יהיה בדבר אחר, ולכן ראוי לעשות סייג ולגדור גדר ולייסר למי שעשה כזאת כפי הנראה לב"ד צורך לפי הענין, והנשארים ישמעו ויראו. ומה גם שהוגד אלי שהיה זה בעיר בלוגראדו יע"א והמפורסם אצלינו היות עיר נאמנה מלאתי משפט וצדק.

נאם הצעיר חיים שבתי

שו"ת אגרות משה יורה דעה חלק ג סימן כ

ביצים קלופות שעבר עליהם הלילה בע"ה. י"ט אייר תשל"ט. מע"כ ידידי הרה"ג מוהר"ר יעקב עקיבא מאשינסקי שליט"א.

בדבר שהקשה כתר"ה על מה ששמע שאמרת ליטעם על מה שבבתי אפיה משתמשים בביצים קלופות קפואות אף שעבר עליהן כמה לילות ולא חשו למה שאמר רשב"י בנדה דף י"ז ע"א שהאוכל ביצה קלופה שעבר הלילה מתחייב בנפשו ודמו בראשו, משום דמתחלה נקלפו לזה, מהא דהתוס' ביצה דף י"ד ע"א ד"ה איכא כתבו בטעם שני דשומין מותר לתקנם ביום טוב בלא שינוי משום דרוח רעה שורה עליהן כשנטחנין בלילה והא נקלפו אדעת זה לאוכלן בתבשיל למחר, הנה לא אמרתי דתלוי בדעת אדם הקולף דלחלוק כזה לא שייך לומר בלא ראייה מפורש, אף שבדברים כאלו אין לך בו אלא חדושו שנאמר מפורש דהרי אפשר שגם זה הוא מהמפורש ואין זה

רק ענין דמיון למה שמפורש, אבל אמרתי דהמפורש היא בדבר שדרך העולם שקולפין ביצים ושומין ובצלים בשעת סעודתן וסמוך לסעודתן וכשנזדמן שקלפו בזמן קודם ונמלכו שלא לאכול או שכחו מלאכול משמיענו רשב"י שאיכא סכנה כשעבר עליהן הלילה, וכן הוא אף כשהכין מאיזה טעם הביצים והשומין ובצלים בכוונה לאוכלן למחר נמי הוא בכלל הסכנה, אבל בדבר שהדרך שצריך לקליפתם הוא בזמן מוקדם דימים כהא דקלוף לקבוץ חביות של חלבונים ושל חלמונים להקפיאם ולמוכרם לבתי אפיה הוא ענין קלוף אחר שאין זה בכלל עובדא דסתם מה שאמר רשב"י אין לנו למילף מזה שבדברים כאלו שאין להם טעם אלא שכן הוא המציאות דשריית הרוח רעה אין לנו אלא זה שנאמר מפורש ולא אף בשינוי קצת.

ובעצם לחלוק זה שאני אומר איכא אדרבה ראייה מתוס' זה דביצה שהקשה כתר"ה, דהא לכאורה תמוה דהא טעם זה דרוח רעה שורה עליהן כשנטחנין בלילה הוא טעם מפורש שהוא ברור אף דמנחא בסילתא ומציירי וחתמי, וטעם הראשון שמתקלקלין ביותר אם יעשה אותן מעיו"ט אינו ברור כשהם בכלי צר מכוסה ואיך כתבו טעם זה לטעם הראשון שמשמע קצת שהוא יותר עדיף כשלאכאורה ליכא שום צורך לטעם זה כלל, לכן נראה לומר דסברי כדבארתי דכשהוא לענין אחר מסתם עובדא דשומין קלופין דהדרך לקולפן הוא רק בשעת האכילה וסמוך אלא דהוא עובדא דהדרך הוא אדרבה לקולפן בזמן מוקדם ליכא הסכנה, ולכן מסתפקי להו לענין אכילת יום טוב דלמחר דמצד דרך האכילה הוא סמוך להאכילה כמו בימי חול אבל בשביל איסורא דיו"ט במיני תבלין שאפשר לעשות מעיו"ט כשאין מפיגין טעמן אסור ביום טוב לעשות בלא שינוי שהרבה נשי קשי להו לעשות בשינוי עושין מעיו"ט, אם זה נחשב כענין אחר שאין למילף שג"כ הוא סכנה שלכן יש לה לתקנם מעיו"ט כיון דליכא סכנה, או שהאיסור מלתקן ביום טוב לא מחשיב זה כענין אחר ויש למילף שגם לסעודות באכילות יום טוב הוא סכנה כשתתקנם מעיו"ט מאחר דלענין עצם דרך התיקון עושין רק סמוך להסעודה שא"כ אינה יכולה לתקן מעיו"ט מצד הסכנה שלכן מותר לתקן ביום טוב גם בלא שינוי ובזה פליגי התרי תירוצי שבתוס' שלתירוץ קמא ליכא סכנה שא"כ אין להתיר לתקן ביום טוב בלא שינוי והוצרכו להתיר מטעם דמתקלקלין ביותר שלכן לא הצריכו שינוי ביום טוב ואף אין לאסור מצד שאולי בכלי צר לא יתקלקלו כל כך דלא חייבו לאטרוחי למצא כלי כזו, וגם אולי סברי התוס' דיש לה לחוש דשמא יתקלקלו מקצת גם בכלי צר מאחר שדרך להתקלקל ביותר, ותירוץ השני סובר דלא נחשב זה לענין אחר שלכן איכא סכנה כשיתקנו בעיו"ט דלכן פשוט שמותר ביום טוב בלא שינוי. וא"כ ראייה מתוס' דבענין אחר ממש כהא דקולפין למלא חבית לאקפויי שליכא בפשיטות שום סכנה בזה כדכתבתי דאל"כ לא היה שייך כלל לאיסתפוקי בערב יום טוב, והרווחנו מקושית כתר"ה שאיכא ראייה לדברי.

והנה בעצם הא דרשב"י שאיכא סכנה בשום ובצל וביצה שהיו קלופין מאתמול ועבר עליהן הלילה לא הובא בש"ע לא בדברי המחבר ולא בדברי הרמ"א אף שמפורש בגמ' סכנה דאיכא להאוכל, אף שהובא בש"ע הא דתבשיל ומשקין תחת המטה ביו"ד סימן קט"ז סעי' ה' שרוח רעה שורה עליהן, (ומה שלא הזכיר אוכלין הוא משום דהביא גם עניני אחריתי דאיכא בהו חשש סכנה דהוזכרו בירושלמי פ"ח דתרומות ה"ג א"ר אמי צריכין למיחוש למה דברייטא חששין ושם לא הוזכרו אוכלין אלא תבשיל תותי ערסא, ואולי סובר הש"ע דבאוכלין ליכא

איסור דחשש רוח רעה דלכן הוסיף משקין אף שג"כ ליכא בירושלמי משום דאיכא בגמ' פסחים ואוכלין לא הזכיר, אבל תמוה מ"ט יפסוק כירושלמי ולא כגמ' דידן ולכן מסתבר שלא דוקא וגם אוכלין אסור להש"ע וצע"ק), אף שלא הזכיר בגמ' איסור האכילה בשביל זה, שלכן אולי משמע שסובר הש"ע ורמ"א דדין דרשב"י הוא רק דעת יחיד ורבנן פליגי עליו וכדחזינן שבירושלמי לא הזכיר זה.

וגם עיין ברש"י נדה שכתב על שעבר עליהן הלילה שהוזכר אחר והשותה משקין מזוגין, אכולהו קאי אשום ובצל ומשקין והשמיט הא דביצה שמשמע קצת שלא גריס ביצה קלופה, וא"כ ליכא כלל איסור סכנה לרש"י בביצה קלופה אף לא לרשב"י, ועיינתי בספרים וראיתי ברש"ש שעמד על דברי רש"י וכתב חסר בדבריו ביצה אבל משמע מלשון זה שלא היה חסר בגירסת רש"י בגמ' ביצה קלופה אלא שנחסר בלשון רש"י ביצה וא"כ לא פליג רש"י לדידיה, אבל ודאי יש מקום לומר שבגירסת רש"י בגמ' לא היה כתוב ביצה וא"כ פליג רש"י וסובר שבביצה קלופה ליכא סכנתא, וקצת מסתבר יותר לומר שרש"י לא החסיר כלום דאין שום טעם שיחסיר דבר אחד מהגירסא בגמ'. ובדרכי תשובה ס"ק ע"ד מצאתי שהביא מספר שו"ת יד מאיר דהשיב לחכם אחד על מה שהעולם אינם נזהרים בזה וכתב משום דלא בחנם השמיטו הטור והמחבר וכל הפוסקים דין זה כי מהירושלמי משמע דאין בזה איסור מצד רוח רע בזה"ז ע"כ יפה מנהגן של ישראל שאין נזהרים לא בשום קלוף ולא בביצה קלופה, (ולשון בזה"ז שכתב לא מובן דלא שייך בזה חלוק בין בזה"ז לזמן הגמ'), עכ"פ איכא מאן דסובר כן. ובסוף ס"ק זה הביא להיפוך משו"ת בית שלמה דאף להמקילין בשא"ד =בשאר דברים= הנזכרים בש"ס כגון באוכלין ומשקין תחת המטה יש להחמיר באלו הג' דברים דרשב"י מאחר דמפורש בגמ' לענין אכילה, וגם כתב שאלו הקונים ביצים לאלפים ורבבות ושוברים הקליפות וממלאים חביות מחלמונים דראוי להחמיר, אבל לדינא אף שראוי להחמיר כגמ' דידן בשם רשב"י אבל בהא דקולפין לקבוץ חביות להקפיא הנכון שמותר כדכתבתי שהוא חלוק נכון וגם איכא ראייה מתוס' ורא"ש ביצה, ופשוט שאף בשבת דף קמ"א ע"א שכתבו התוס' בד"ה הני בסופו לשון וגם נמי הם שני תירוצים כמו שפירשתי בביצה, ואדרבה בשבת משמע שלא סמכי כלל אהא דרוח רעה שורה עליהן אלא על טעם הראשון דמפיגין טעמן יותר מדאי. עכ"פ לדינא הנכון כדכתבתי. והנני ידידו, משה פיינשטיין.

מגן אברהם סימן קנו ס"ק ב

פ"ק דיומא מנין לאומר לחבירו דבר שהוא בבל יאמר עד שיאמר לו לך אמור וכו' ואם האומר מזהיר שלא לו' אפי' אמרו בפני רבי' יש בו משום לה"ר כדאמרי' פז"ב ההו' תלמידא וכו' [הג"מ] ר' אלחנן לשון הרע לתועלת

שו"ת אגרות משה אורח חיים חלק ג סימן סג

בענין פינאט אם יש בו חשש איסור מנהג קטנית כ"ד אדר תשכ"ו. מע"כ ידידי מהר"ר יעקב גאלדמאן שליט"א.

הנה בדבר הפינאט שכתבתי שבהרבה מקומות אכלו אותם בפסח וכתר"ה תמה בטעם הדבר משום ששמע שעושין ממנו באיזה מקום גם קמח וגם שמע שנזרעין בשדות כשאר קטניות, אבל ידע כתר"ה שאין זה ענין

כלל, שכל הדברים העושין מהם קמח נאסרו ממנהג זה, דאין לך דבר העושין ממנו קמח כתפוחי אדמה לא רק במדינה זו אלא גם ביוראפ במקומותינו וגם בדורות הקודמים ומעולם לא חשו לאסור זה. וכן הטעם שמיני חטים מתערבין בהם שכתב הטור נמי אינו כלל שכל המינים שיש לחוש למיני חטים ושעורים שיתערבו נהגו לאסור, דהא עניס וקימעל שמתערבין בהן מיני חטים ושעורים כמפורש בט"ז סק"א ובמג"א סק"ג וגם איתא שם דקשה לבודקם ובח"י סק"ט כתב שלא יסמוך על בדיקת נשים וקטנים מצד קושי הבדיקה, ומ"מ לא אסרום כמפורש ברמ"א, וחרדל כתב הרמ"א בסימן תס"ד שנוהגין לאסור דהוי כמיני קטניות אף שאין בו הטעמים. ולכן אין לנו בדבר אלא מה שמפורש שנהגו לאסור וכן מה שידוע ומפורסם. וגם יש ליתן טעם דדין מה שנאסר במנהג הא אין זה דבר הנאסר בקבוץ חכמים, אלא שהנהיגו את העם להחמיר שלא לאכול מינים אלו שהיה מצוי לאוכלם מפני הטעמים דחשש מיני דגן שנתערבו שקשה לבדוק ומפני שעושין קמחים, אבל כיון שלא תיקנו בקבוץ חכמים לאכול דברים שיש חשש שיתערב בהן מיני דגן ודברים שעושין מהם קמח, אלא שהנהיגו שלא לאכול איזה מינים לא נאסרו אלא המינים שהנהיגו ולא שאר מינים שלא הנהיגו מפני שלא היו מצויין אז, שלכן תפוחי אדמה שלא היו מצויין אז כידוע ולא הנהיגו ממילא לאוסרם אינם בכלל האיסור דאלו מינים שנהגו לאסור אף שיש אותו הטעם ממש דאין למילף ממנהג לאסור גם דבר שלא נהגו לאסור, וכשנתרבו תפוחי אדמה במדינותינו לא רצו חכמי הדור להנהיג לאוסרן, אולי מפני הצורך, ואולי מפני שהטעמים קלושים, עיין בב"י ר"ס תנ"ג, שהר"י קרא לזה מנהג שטות, וגם משמע שהר"ר יחיאל ושאר גדולים היו נוהגין בהם היתר אף במקום שנהגו איסור דהרי ע"ז כתב וקשה הדבר להתיר כיון שאחרים נהגו בהם איסור, לכן חכמי הדורות האחרונים לא רצו להוסיף לאסור עוד המינים שניתוספו אח"כ רק שא"א להתיר מה שכבר נהגו לאיסור. וכן בעניס וקימעל אפשר לא היו מתחלה רגילים לזרעם במקום שזרעו מיני דגן ולא היה טעם להנהיג איסור ולכן אף אח"כ שהתחילו לזרעם במקום שזרעו מיני דגן שלכן צריכים בדיקה לא רצו לאוסרם שוב. ולכן גם הפינאטס לא אסרו בהרבה מקומות עוד מכ"ש. ובמקום שליכא מנהג אין לאסור כי בדברים כאלו אין להחמיר כדאיתא בח"י. ולאילו שיש להם מנהג ביחוד שלא לאכול פינאט אסור גם בפינאט אבל מספק אין לאסור. ולכן שייך שיתן הכשר שלא נתערב שם חמץ ויאכלו אלו שלא נהגו בזה איסור. וכן ראיתי שנותנים הכשר על פינאט אויל מהאי טעמא. ידידו, משה פיינשטיין.

רמב"ן פרשת וירא (יח, טו)

וראוי שנאמר עוד כי אברהם לא גילה לה הנאמר לו מתחילה (לעיל יז יט) אבל שרה אשתך יולדת לך בן. אולי המתין עד שלוח השם אליה הבשורה ביום מחר, כי ידע כי לא יעשה ה' אלהים דבר כי אם גלה סודו אל עבדיו הנביאים (עמוס ג ז). או מרוב זריזותו במצות היה טרוד במילתו ומילת עם רב אשר בביתו, ואחר כן בחולשתו ישב לו פתח האהל, והמלאכים באו טרם שהגיד לה דבר:

לעומת זאת, אם נקבל את הגישה, שהעמידה על גבי החליבה כיום הינה מעיקר הדין כדי למנוע עירוב חלב טריפות, הרי שההשגחה איננה יכולה להיות סמלית בלבד. במקרה כזה, היא חייבת להיות השגחה מקצועית ואינטנסיבית, מכיון שללא מערכת השגחה כזו יש חשש סביר לעירוב חלב אסור (לגישה זו, מסתבר שיש גם צורך בהשגחה על יהודים שאינם מקפידים על הימנעות מוחלטת מעירוב חלב טריפות, ובודאי על חולבים נכרים בבית יהודי). אלא שגם אם חייבים בהשגחה מעיקר הדין, הרי שבמקרים רבים ניתן להגיע למירתת יעיל ומספיק, גם ללא עמידת משגיח בכל חליבה וחליבה.

ייתכן, שלמעשה יש לחלק בין כשרות רגילה לכשרות מהדרין,⁴⁰ כאשר לכשרות רגילה ניתן להסתפק בהשגחה מצומצמת יותר, ולכשרות מהדרין יש להקפיד על השגחה אינטנסיבית יותר. המצב הנוכחי, בו סומכים בכשרות רגילה על כך שכיום אין עירוב חלב טמא, ולכן אין כל צורך בהשגחה, הינו בעייתי - הן בגלל בעיית הניתוחים; הן בגלל שהיתר חלק מאבקות החלב מסתמך על היתרים קלושים יותר מהיתר חלב נכרים; והן מחמת העובדה שגם אם לא היה חשש עירוב חלב אסור, לא פשוט לוותר על השגחה לחלוטין. מצב בעייתי זה מקרין גם על הכשרות בארץ, מכיון שהמדפים מלאים במוצרי יבוא חלביים, ומפעלי המזון המקומיים מלאים בחומרי גלם חלביים שיוצרו בחו"ל ללא השגחה על מקורות החלב.

ז. השגחה באמצעות מצלמות וידאו

האם ניתן להיעזר לצורך השגחה במצלמות שבאמצעותן ניתן לראות את הנעשה במקום החליבה מבלי לבקר שם? מדובר במצלמות וידאו המנציחות את המתרחש במכון החליבה בקלטת, שבה החומר נשמר למשך מספר ימים, וניתן לצפות בתמונות במקום, או במצלמות המשדרות את התמונות באמצעות תקשורת דגיטלית לחדר בקרה מרכזי. מכיון שפשוט שאין צורך הלכתי בעמידה פיזית על החליבה, הרי שאם באמצעות המצלמות נוצר מירתת, כפי שנוצר ע"י עמידת ישראל - אין לפקפק בטיב הפיקוח ובהיתר החלב.

אדרבה, במקרים רבים השגחה באמצעות מצלמות עדיפה בהרבה על השגחה אנושית, שבה יש לעתים ישעות מתות', בהן לא צפוי שהמשגיח יופיע, במיוחד, כאשר רואים שרכבו מתרחק. ואף שלדינא נראה שאין זה מעכב, מכיון שכדי לערב חלב אסור

קולא בנושא חלב נכרים, מכיון שרבים מזלזלים באיסור זה. לדעתו, עדיף להתיר חלב נכרים לילדים ולתולים מאשר להקים מערכת פיקוח לקוייה לחלב ישראל, שיסמכו עליה גם הבריאים.

לעניין המהרשד"ים דן בשאלה אחרת; בשקרון שמכר חלב ישראל ורימה את הציבור כשלקח משגיח על שני עדרים, ומכר חלב מ-20 עדרים. הרמאי היהודי הגדיל לעשות כשזייף גבינות נכרים גמורות ומכרן כגבינות ישראל, ושכר עדי שקר כנגד עדים שהעידו על רמאויותיו. תקיפותו של המהרשד"ים בשאלה זו ברורה, אך אין בה התייחסות לשאלה אם ניתן ליצור מירתת ב-20 עדרים ע"י משגיח אחד שמסתובב בין כולם. הרב קפלן מביא שבכנסת-הגדולה (יו"ד סי' קטו) הביא את המהרשד"ים ופירש שדבריו אמורים כאשר העדרים האחרים לא ידעו שאליהם לא יגיע המפקח, ואעפ"כ אין זה נחשב לדעתו לחלב ישראל. לצערי, לא מצאתי את הדברים בכנה"ג, ובגוף תשובת המהרשד"ים לא משמע כן. אכן, בשו"ת זקן-אהרן מקיל גם כשמשיגיח אחד ממונה על רפתות רבות, באופן שמגיע לכל רפת פעם בשבוע, והובאו דבריו כתנא דמסייע גם במנחת-יצחק ח"ג סי' עה.

40. במקרים בהם יש מתלוקת או ספק בהלכה, ניתן לסמוך בכשרות רגילה על המקילים, כפי שורת הדין וכללי פסיקת ההלכה. לעומת זאת, בכשרות מהדרין משתדלים במידת האפשר לצאת ידי חובת כל הדעות, כולל הדעות המחמירות, מתוך הנחה שיש ציבור שמעוניין לנהוג בהתאם לפסיקות של המחמירים. כמוכן, גם בכשרות רגילה יש להבחין בין לכתחילה ובין בדיעבד, ויש להקל רק אם אכן יש צורך גדול, ובמידת האפשר, גם בכשרות רגילה יש להשתדל לצאת ידי חובת קשת דעות רחבה ככל שניתן.

יש צורך במשך זמן ארוך שבו לא יהיה מירתתת,⁴¹ אין ספק, שהשגחה כזו הינה פחות טובה מהשגחה באמצעות מצלמות, שבעזרתן ניתן לעקוב כל הזמן אחר החולב, מבלי שהוא יכול לדעת מתי מביטים על מעשיו ומתי לא. אין ספק שהן יוצרות מירתתת הרבה יותר רציני ובאופן רציף יותר מכל השגחה של יוצא ונכנס.⁴² ולכן פשוט שמערכת מצלמות המאפשרת מעקב אחר החליבה, ומבטיחה שאין אפשרות לערב חלב אסור במיכל, מבלי שהדבר יתגלה למצלמות, מספיקה כדי להחשיב את החלב ליחלב ישראלי לכל דבר.⁴³

שיטה זו יעילה ואמינה בתנאי שיודעים היכן להתקין את המצלמות,⁴⁴ וכיצד להבטיח שלא תהיה אפשרות לעקוף או לרמות את המצלמות, לא בשעת החליבה ולא בין החליבות. כמו כן, הגישה למכשירים תהיה רק למשגיח. אם הסידור נעשה כראוי, נראה שזוהי השגחה מעולה וטובה יותר מכל השגחה אחרת הנהוגה כיום בארץ ובעולם.

בשיטת המצלמות המירתתת קיים, גם אם בוחנים רק חלק ממהלך החליבה, ואולי אף אם לא רואים כלל, ואפי' אם לא מצלמים את כל החליבה כולה אלא מדגמית (ועדיף מנכנס ויוצא מכיוון ש"המפקח" רואה ואינו נראה). זאת, כמובן, בתנאי שאין לחולבים במקום כל אפשרות לדעת מתי מצלמים ומתי בודקים את החומר המצולם. מאידך גיסא, על החולבים להיות מודעים לכך שתוצאות הצילום אכן נבדקות, וכל חריגה מההנחיות עלולה לגרום להפסד משמעותי.

לשיטה זו יש גם יתרון בכך שהיא מאפשרת השגחה גם בשבת. שיטת יוצא ונכנס איננה מועילה לחליבת שבת, כאשר הגוי יודע שהמשגיח לא יופיע בשבת. כמובן, מצלמות פותרות בעיה זו באופן מהודר ומרווח.

ח. השגחה ממוחשבת

מכאן צעד לחידוש נוסף: במכונני חליבה מודרניים, לכל פרה יש תג זיהוי הנקרא ע"י המחשב, כאשר זו מגיעה לעמדת החליבה. המחשב מזהה את הפרה, ורושם את כל נתוני החלב שהיא נותנת. בדרך זו יכולים אנו לקבל נתונים מדוייקים על מהלך החליבה, גם ללא נוכחות משגיח. ניתן לוודא האם כמות החלב במיכל מתאימה לכמות שנחלבה מכל פרות העדר, ושמקורו בחלב הפרות הכשרות בלבד, ללא תוספת מכל מקור אחר.

שיטה ממוחשבת כזו, אם תפותח כראוי, יכולה לפתור את בעיית חלב נכרים, ללא צורך במשגיחים שיסתובבו ברפתות, וללא צורך במעקב צמוד באמצעות מצלמות. השגחה באמצעות מצלמות, כמו גם ההשגחה האנושית, מבוססת על מירתתת; ואילו

41. ועיין בשו"ע ביו"ד קכט א-ב שהמניח יינו עם גוי היין מותר כאשר יש מירתתת שמא יבוא בהפתעה, ומירתתת זה תלוי בזמן הנדרש כדי לפתוח את החביות ולאחר מכן לסותמן ולהעלים ראיות. והמירתתת גם תלוי בכך אם הגויים יכולים להישמר שלא יפתיעו ע"י שאחד ישמור על הפתח והאחר יפתח את החביות. והאחרונים והפוסקים שם העירו שגם אם אחד ישמור על הפתח ויזהיר את חברו זה לא יאסור בהכרח את היין, אם לא יהיה לו מספיק זמן להעלים ראיות למעשיו.

42. כדי לשפר את המירתתת בשיטת יוצא ונכנס יהיה יתרון גדול אם יהיה יותר ממשגיח אחד, והחולבים ידעו שגם אם האחד יוצא, השני יכול להפתיעם.

43. כך השיבו הר"ש אלישיב והר"ש וזנר לרבני ועדת מהדרין של "תנובה", ששאלום על כך.

44. יש להקפיד שהמצלמות תצלמנה גם את מיכל החלב, כדי למנוע עירוב חלב זר, ושהחליבה תצולם באופן שניתן יהיה לזהות שמדובר בבהמות טהורות. אם רוצים לפקח גם על כך שהמנותחות נחלבות בנפרד, יש צורך להציב מצלמה באיזור המנותחות, על מנת לראות להיכן מופנה חלבן. ואם רוצים לפקח על כך שלא נערכים ניתוחים לא מדווחים, יש להציב מצלמות באיזור בו נעשים הניתוחים.

שיטת המיחשוב, המזהה את הפרות ומוודדת את חלבן במדוייק, יכולה להיחשב להשגחה כמעט הרמטית ומלאה. השגחה כזו תתבצע באמצעות מחשב, שיערוך את כל הבדיקות הנחוצות, וידווח למערכת הבקרה על כל מקרה חריג.⁴⁵

לשיטה הממוחשבת יתרון גם בקשר להשגחה כלפי חלב טריפה. ניתן לפקח בשיטה זו שלא מנתחים פרות ללא השגחה. כיצד? מכיון שכל פרה שנותחה מקבלת אנטיביוטיקה, ואין היא נחלבת למשך זמן מסויים למיכל החלב, יוכל המחשב להתריע על פרה שתחזור לחליבה. מכיון שכל הפרות מזוהות באמצעות תג הזיהוי, ניתן לעכב את חליבתה עד שתיבדק הסיבה לכך. כמו"כ המחשב יכול לגלות ירידה משמעותית של כמות החלב הנחלבת מפרה מסויימת, דבר המצביע על בעיה. חזרת כמות החלב למצב הקודם תדליק נורה אדומה, שתחייב בדיקה איזה טיפול נעשה לפרה. בכל מקרה של גילוי פרה שנותחה ללא השגחה, היא תוצא מרשימת הפרות הכשרות שחלבן מאושר.

ט. סיכום

1. בעדר רגיל של פרות חולבות יש פרות שעברו ניתוחים שאולי הביאו להטרפתן. מכיוון שחלב טריפה אסור, שוב אין כיום בטחון שבחלב לא נתערב חלב אסור.
2. המתירים חלב נכרים בימינו מסתמכים על ההנחה שאין כל חשש לעירוב חלב אסור בשל פיקוח ממשלתי וכיו"ב. הנחה זו מתערערת לאור האמור לעיל.
3. גם אם נאמר שהיתר חלב נכרים נשאר בתוקפו למרות בעיית המנותחות, מכיוון שחובת העמידה על החליבה נועדה רק למנוע חליבת טמאות ולא טריפות, נראה שההיתר קלוש יותר מבעבר.
4. לאור זה, יש מקום להדר כיום אחר חלב ישראל גם כשהוא מגיע כאבקה. ההשגחה לצורך ייצור חלב ישראל צריכה לכלול פיקוח גם על מניעת עירוב חלב טריפות.
5. חלק מרכיבי החלב המוכנסים למוצרים שונים מופקים ממי גבינה או מגרגרי גבן. למרות שמדובר באבקות, היתרם לעתים פחות מבוסס מהיתר אבקות חלב, ואף מהיתר חלב נכרים ניגר.
6. גם ברמת כשרות רגילה ראוי להשגיח באופן מינימלי על החליבה, כולל התייחסות לבעיית חלב טריפות. יתכן שפיקוח כזה יספיק כדי להחשיב את החלב לחלב ישראל לחלק מהדעות. לרמת מהדרין יש צורך בהשגחה ופיקוח משמעותיים יותר.
7. השגחה לצורך חלב ישראל מורכבת משילוב נכון של הסכם נבון עם בעלי הרפתות, הדרכה והסברה שיצרו מוטיבציה לשיתוף פעולה ולאמינות, ביקורת מפעם לפעם במקומות הנכונים ובמועדים הנכונים, ויצירת מודעות מספקת לביקורת זו.
8. מצלמות וידאו המותקנות בתבונה יכולות להחליף משגיחים. יתרון בהיותן 'בלתי נראות', ולכן יסוד ה'מירתת' בהן גבוה. כמו"כ הן פעילות גם בשבת.
9. מוצע לבדוק אפשרות של השגחה ממוחשבת, גם ללא צפיה פיזית בחליבה. בדו"חות מחשב אצור מידע רב שניתן לנצלו לצורך השגחה ברמה הגבוהה ביותר.

45. [החולקים על היתרם של החזון-איש והר"מ פיינשטיין, הסבורים שלמרות שכיום אין חשש לעירוב חלב טמאה, בכל זאת גזירת חלב נכרי לא זזה ממקומה, ויש צורך ב'יהודי עומד על גביו' - יתכן ויסתייגו מתחליף שאין בו אלמנט של ראייה, בניגוד למשגיח 'יוצא ונכנס' ולמצלמות. - הערת עורך (י.ר.)].

תגובת המתבר: במאמר העומד להתפרסם בקרוב, דן הרב מ' גרוס, יו"ר ועדת מהדרין 'תנובה' בהשגחה באמצעות מצלמות, ומסיק לבסוף להיתר. בסוף מאמרו הוא מתייחס גם לרעיון ההשגחה הממוחשבת, ופשוט לו שזו עדיפה על מצלמות, מכיון שזוהי השגחה הרמטית ללא הסתמכות על 'מירתת'.